

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ТОЛЕРАНТНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

THE FORMATION OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER READINESS TO TOLERANT EDUCATION IN THE PROCESS OF STUDYING THE HUMANITIES

У статті розглянуто окремі аспекти поняттєво-категоріального апарату якості вищої освіти. Під час аналізу теоретичних напрацювань виявлено, що теорія та практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання учнів у світлі вимог Нової української школи потребує всебічного комплексного дослідження, створення якісно нової моделі, її реалізації в педагогічних ВНЗ (зокрема, в педагогічних коледжах) у процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Ключові слова: освіта, професійна освіта, педагогічний коледж, професійна підготовка вчителів початкової школи, соціально-гуманітарні дисципліни, готовність до толерантного виховання учнів.

ци в педагогічних ВУЗах (в частині, в педагогічних коледжах) в процесі преподавання дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Ключевые слова: образование, профессиональное образование, педагогический колледж, профессиональная подготовка учителей начальной школы, социально-гуманитарные дисциплины, готовность к толерантному воспитанию учеников.

In the article the certain aspects of the concept-categorical apparatus of higher education quality are considered. In the process of the analysis of theoretical developments it was revealed that the theory and practice of future teachers at primary school training for tolerant education of students in the light of the requirements of the New Ukrainian School requires a comprehensive research, the creation of a qualitatively new model, its implementation at pedagogical higher educational establishments (in particular, at pedagogical colleges) in the process of teaching the humanities.

Key words: education, professional education, pedagogical college, professional training of primary school teachers, humanities, readiness for tolerant education.

УДК 378.09:373.3.011.3-051:[373.3.015.3:316.647.5

Чередник Л.М.,
аспірант кафедри професійної освіти,
трудового навчання та технологій
Бердянського державного педагогічного
університету,
викладач КЗВО «Дніпровський
педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради

В статье рассмотрено отдельные аспекты понятийно-категориального аппарата качества высшего образования. В ходе анализа теоретических разработок было установлено, что теория и практика профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы требует всестороннего комплексного исследования, создания качественно новой ее модели, ее реализа-

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація світового середовища, усвідомлення та прийняття загальнолюдських цінностей як рушійної сили цивілізації та ключової ознаки розвитку суспільства, приєднання України до єдиного європейського освітнього простору потребують пошуку інноваційних шляхів удосконалення і розвитку педагогічної освіти, що, у свою чергу, зумовлює зростання вимог до професійної підготовки вчителів нової генерації, які виховуватимуть наступні покоління громадян України. Для реалізації процесів реформування у сучасній освіті й суспільстві виникає потреба у формуванні нової генерації педагогів, позбавлених авторитарності й диктаторства, націлених на здійснення освітньої діяльності на принципах гуманності, дитиноцентризму, толерантності, що передбачає терпимість, прийняття різних думок, готовність до діалогу, співробітництва, емоційної та фізичної мобільності.

Професійна підготовка вчителя початкової школи передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти – майбутніми педагогами спеціальних знань, умінь і навичок, розвиток певних якостей і здібностей, формування певних компетентностей, що дадуть змогу успішно здійснювати професійну

діяльність вчителя початкової школи. Готовність вчителя початкової школи до здійснення професійної діяльності передбачає серед інших умінь налагоджувати контакти з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, їхніми батьками, колегами) різного віку, віросповідання, статі, національності, соціального стану, стану здоров'я тощо, відповідно, виявляючи релігійну, гендерну, національну, політичну, національну, маргінальну, фізіологічну толерантність; не тільки виявляти, але й бути носієм гуманістичних цінностей. З цієї позиції формування готовності майбутнього вчителя до толерантного виховання учнів початкової школи стає пріоритетним завданням педагогіки.

Отже, у підготовці майбутніх педагогів важливими є не лише формування професійних компетентностей, але й виховання культурної, духовно збагаченої особистості, здатної культивувати толерантну позицію в соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійного становлення і компетентності фахівця широко обговорюється у науково-професійній літературі. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності розглянуті в роботах таких учених, як М. Артьомов, В. Бедь, Е. Зеєр, В. Докучаєва, та інших авторів.

З'ясування змістового наповнення понять «освіта», «розвиток освіти» стало предметом наукових досліджень Л. Антошкіної, В. Береки, В. Журавського, В. Кременя, О. Кукліна, В. Лугового, Т. Лукиної, В. Огаренка, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої, І. Тимошенкової та інших учених.

У своїх дослідженнях В. Андрущенко, М. Головатий, В. Журавський, В. Кремень та інші вчені наголошують на тому, що з процесом ринкових економічних трансформацій у країнах світу і в Україні зокрема відбулися певні переоцінки суті, призначення, функцій *професійної освіти*, змінилися вектори її розвитку.

Аналіз змісту наукових праць сучасних дослідників (С. Братченко, Н. Бирко, Я. Довгополової, І. Кривошапки, О. Орловської, О. Савченко, А. Скок, Г. Солдатової, Ю. Тодорцевої та інших) дав змогу дійти висновку, що теорія та практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання учнів у світлі вимог Нової української школи потребує всебічного комплексного дослідження, створення якісно нової моделі, її реалізації в педагогічних коледжах.

У цьому плані слушною є думка О. Музальова та А. Шиделко [6; 7], що українське суспільство прагне втілити в практику освіти пріоритети загальнолюдських цінностей на основі поглиблення зв'язків між культурою та освітою.

Мета статті – окреслити та довести закономірність залежності процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання молодших школярів від педагогічних умов і принципів організації процесу вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогіці категорія «освіта» – одна з найбільш досліджених. У найбільш широкому значенні під терміном «освіта» розуміють спеціальну сферу соціального життя, унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. Це «процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної та творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя й індивідуальну своєрідність цієї особистості» [3, с. 614].

У контексті визначення освіти як соціокультурного феномена є слушним твердження В. Андрущенко про те, що освіта є «суспільним процесом розвитку й саморозвитку особистості, пов'язаним з оволодінням соціально-значущим досвідом, втіленням у знаннях, уміннях і навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу» [1, с. 110]. Тому освіту можна розглядати як один із найоптималь-

ніших методів входження людини у світ науки та культури.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах – це складна й цілісна система, яка характеризується ієрархічною структурою, зумовленою одночасним оволодінням повною середньою освітою та професійною підготовкою. Професійна підготовка майбутніх педагогів у коледжах, на нашу думку, повинна бути спрямована не лише на формування системи теоретичних знань і розвиток практичних умінь, навичок, виховання особистісних якостей, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, але й на розвиток самої особистості, що передбачає залучення її до загальнолюдських цінностей культури, духовної діяльності, які базуються на ідеях толерантності.

Сьогодні в освітній галузі «ставиться акцент не лише на засвоєнні заданої кількості інформації, але й на розвиткові культури мислення, спілкування, вияві почуттів, формуванні культурно-етичної поведінки особистості» [7, с. 49]. Усі ці якості, безумовно, базуються на високому рівні толерантності.

У світлі нашого дослідження вагомим складником освітнього процесу та визначальним чинником підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи є гуманітарна підготовка у педагогічних коледжах, яка реалізується значною мірою у змісті дисциплін соціально-гуманітарного циклу та має вагомий вплив на цілісний процес формування толерантності.

Варто окреслити сутність назви «соціально-гуманітарні дисципліни»: її перший складник «соціально» (лат. *Socialis* – суспільний) означає, що розглядаються саме науки про суспільство, а другий – «гуманітарні» (лат. *Humanitas* – людство, людяність) – що йдеться про складники всієї багатоманітності гуманітарних наук.

Отже, до нормативних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу підготовки вчителів початкової школи в педагогічних коледжах належать такі дисципліни, що вивчають основні сфери суспільного життя: основи філософських знань, соціологія, історія України, основи правознавства, культурологія, українська та іноземна мова (табл. 1). При цьому українська й іноземна мова обов'язково мають професійне спрямування, тобто робоча програма цих дисциплін повинна бути орієнтована на формування необхідних у професійній діяльності знань, умінь і навичок ділового спілкування.

Визначення мети викладання кожної окремої соціально-гуманітарної дисципліни є завданням методики її викладання. Формулювання методикою мети викладання полягає, передусім, у визначенні тих результатів, які має забезпечити опанування дисципліни, тобто тих особистісних рис, що

мають сформуватися у здобувачів освіти під впливом викладання і внаслідок вивчення дисципліни.

Дисципліни соціально-гуманітарного циклу, що вивчаються здобувачами вищої освіти у педагогічних коледжах, виконують навчальні та світоглядно-орієнтувальні функції. Вони формують науковий світогляд, історичну та політичну культуру, ціннісні орієнтації, життєві позиції майбутніх учителів.

Подібної позиції дотримуються українські дослідники – В. Андрущенко, Г. Бойко, Є. Дворнікова, Н. Дорофєєва, А. Карнаух, Ю. Колісник-Гуменюк, В. Кремень, О. Слободян. Вони вважають, що у процесі соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних коледжах необхідно послідовно впроваджувати гуманістичну ідею, метою якої є людська особистість із високою моральністю та високим рівнем професіоналізму, що має сформовані всі складники толерантності.

Наприклад, соціально-гуманітарну підготовку у коледжах як поліфункціональний інструмент цілеспрямованого регулювання соціальних процесів, а також один із найбільш ефективних засобів формування нових відносин і норм поведінки розглядають у своїх напрацюваннях Є. Дворнікова, Н. Дівінська, В. Кобченко, Г. Онкович. Науковці переконані, що кожна з названих дисциплін «має своє окреме конкретне місце і завдання в освітньому процесі, однак його ефективність досягається лише за умови взаємодії, взаємовпливу, взаємопов'язаності знань про гуманітаристику, яку молодь отримує у виші» [2, с. 8].

Спробуємо висвітлити коло ключових проблем окремих із названих дисциплін, що окреслюють проблему формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до толерантного виховання учнів.

Культурологія як загальна теорія культури сформувалася на базі різних наук: філософії, історії, соціології, психології, етнографії, археології, антропології й інших. У різних сферах соціальних знань і наукових дисциплінах виділилися специфічно культурологічні напрями, що досліджують різні, а часом і ті самі аспекти культурного життя суспільства. Зміст культурології як дисципліни соціально-гуманітарного циклу має значний потенціал у вирішенні проблеми формування толе-

рантної світоглядної позиції майбутніх педагогів і формування у них готовності до толерантного виховання учнів. На цьому наголошує, зокрема, у своєму дослідженні Н. Дорофєєва.

Філософія як дисципліна соціально-гуманітарного циклу – це наука про буття (та його вивчення) самої людини як гуманітарного підґрунтя будь-якого наукового знання, а саме – дисциплінованої самосвідомості. Це можливість навчання самоусвідомленню людського і людяного, персонального і колективного, політичного і приватного, власної автентичності і, отже, національної та громадянської ідентичності, результатом чого є вільна людина, самосвідома, критично мисляча, з розвинутим духовним світом (С. Квіт).

Кожна освоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість стати повноправним членом полікультурного суспільства. Згадаймо хоча б крилатий, відомий на весь світ вислів *Йоганна-Вольфганга фон Гете*: «Скільки я знаю мов, стільки разів я людина». Мова не може вивчатися без виявлення особливостей культури народу, який нею розмовляє. Вона відображає не лише фрагмент реальної дійсності цієї етнічної спільноти, але й спосіб життя, світобачення, національний характер, систему цінностей, менталітет народу, його суспільну самосвідомість загалом (О. Гончаренко). Варто зазначити, що культуру народу також неможливо комплексно досліджувати без вивчення тієї мови, якою розмовляє цей народ. Саме тому вивчення іноземної мови, іноземної мови за професійним спрямуванням сприяє формуванню засад толерантності у процесі підготовки майбутніх фахівців початкової школи, які вчать бачити не тільки відмінне, але й спільне у своїй та іноземній культурах, сприймати відмінності як норму співіснування культур у сучасному світі, займати активну життєву позицію, спрямовану проти культурної нерівності та дискримінації.

Метою нового підходу до викладання історії взагалі й *історії України* зокрема є формування у здобувачів освіти навичок творчого опрацювання одержаної інформації та критичного мислення. Викладання історії має сприяти як вихованню національної свідомості, так і засвоєнню майбутніми педагогами початкової школи загальнолюдських цінностей, має спрямовуватись

Таблиця 1

№ з/п	Назва дисципліни	Кількість кредитів ЕКТС	Загальна кількість годин на вивчення
1	Іноземна мова (за проф. спрям.)	1.5	45
2	Історія України	1.5	45
3	Культурологія	1.5	45
4	Основи правознавства	1.5	45
5	Основи філософських знань	1.5	45
6	Соціологія	1.5	45
7	Українська мова (за проф. спрям.)	1.5	45

на створення більш терпимого і демократичного суспільства.

Варто зазначити, що за останнє десятиліття українські педагоги та історики зробили значні кроки у пошуках нових об'єктивних підходів до викладання історії (П. Полянський, В. Пироженко, Г. Швидько). Останнім часом з'явилися статті про виховання толерантності та формування критичного мислення на заняттях з історії (О. Мокрогуз, М. Шеремет, М. Шимановський). Важливими кроками у вихованні толерантності у процесі вивчення історії у циклі суспільно-гуманітарних дисциплін є принципи «олюднення» історії та «деромантизації» воєн (О. Удод).

Сказаним вище ми підтверджуємо думку про те, що педагогічна освіта є такою системою освіти, яка «на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток і самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб» [4, с. 6].

Підсумовуючи, ми виокремимо значення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу у процесі формування готовності вчителів початкової школи до толерантного виховання учнів у таких позиціях:

1. Опанування майбутніми педагогами змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу сприяє формуванню творчого і критичного, вдумливого і логічного мислення. Такі навички, у свою чергу, формують у майбутніх фахівців уміння отримувати нові відомості з усіх сфер життя, що стануть підґрунтям для вивчення та розуміння досвіду людства.

2. Вивчення та аналіз культурних цінностей представників різних культур сприяє проникненню в сутність зразків мистецтва, історичних і філософських процесів, формуванню толерантної світоглядної позиції.

3. Соціально-гуманітарна підготовка формує у майбутніх учителів початкової школи уміння аналізувати і прогнозувати суспільно-політичні та культурно-історичні процеси.

Висновки. Отже, провідна роль в оновленні системи освіти належить педагогічним вищим

навчальним закладам, оскільки саме тут закладаються теоретико-методологічні та змістові, науково-методичні засади освіти, формується педагогічне мислення та професіоналізм майбутнього вчителя початкової школи. Серед дисциплін, опанування яких окреслює підготовку вчителя початкової школи, з огляду на проблему готовності вчителя початкової школи до толерантного виховання учнів особливе місце посідають дисципліни соціально-гуманітарного циклу як такі, що сприяють формуванню у здобувачів освіти готовності до толерантної участі в освітньому процесі.

Ефективність процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання молодших школярів закономірно залежить від педагогічних умов і принципів організації процесу вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. Європейські педагогічні студії: зб. статей / Ред. кол. В. Андрущенко (голова). Київ: Вид-во КНПУ ім. М. Драгоманова, 2012. Вип. 1–2. 256 с.
2. Дівінська Н., Кобченко В., Онкович Г. Проблема оптимізації циклу соціально-гуманітарних дисциплін у дослідженнях науковців Інституту вищої освіти НАПН України. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції: монографія (рукопис) / За заг. ред. Г.В. Онкович. К., 2014. 326 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. К., 2008. 1040 с.
4. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р.). 6 с.
5. Максимова О. Ідея толерантності у гуманітарних науках. Наукові записки: зб. наук. ст. / Укл.: Л.Л. Макаренко. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 122. С. 116–123.
6. Музальов О. Культурологічне становлення особистості майбутнього фахівця у процесі навчально-виховної діяльності. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2009. № 3. С. 183–191.
7. Шиделко А. Професійне самовизначення молодшої особистості. Молодь і ринок. 2013. Вип.8. С. 46–50.